

**MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI**

**A.AVLONIY NOMIDAGI
ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI**

**JIZZAX VILOYATI
PEDAGOGIKA MARKAZI**

**“INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA FAN, TA'LIM VA ISHLAB
CHIQRISH INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH:
MUAMMO VA YECHIMLAR”**

**XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYASI
(2024-YIL, 15-IYUN)**

MATERIALLARI

**“ENSURING THE INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND
PRODUCTION BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES:
PROBLEMS AND SOLUTIONS”**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
ONLINE CONFERENCE
(JUNE 15, 2024 Y)**

MATERIALS

qiziqarli va qulayroq qilishlari mumkin, bu esa matematikada tushunish, jalb qilish va ishlashni yaxshilashga olib keladi. Mantiqiy masalalar har bir pedagogning mahoratidan kelib chiqib bolalarga yetkazib beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiya" O'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan Toshkent "Voriz-nashriyot" 2013
2. "Matematik tasavvurlarni shakllantirish nazariyasi va metodikasi" O'quv qo'llanma Namangan-2020
3. Ummatkulova Sayyora Shavkatovna. "Matematika darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlashini shakllantirish. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 3 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7
4. Bikbayeva N.U., Sidelnikova R.I., Adambekova G.A. "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" darslik. "O'qituvchi". Toshkent-2016.
5. Jumayev M.E., "Matematika o'qitish metodikasidan praktikum" o'quv qo'llanma. "O'qituvchi". Toshkent 2014.
6. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Mantiq>

TAYYORLOV GURUHI TARBIYALANUVCHILARINI SAVODXONLIKKA O'RGATISHDA DIALOGIK VA MONOLOGIK NUTQNING AHAMIYATI.

Yakubova Gulnoz Madrimbayevna

UrDU "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedراسi o'qituvchisi.

+998914253663

yagulnoayakubova8024@gmail.com

Annotatsiya: Tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarini savodxonlikka o'rgatishda dialogik va monologik nutqning o'ziga xos jihatlari, bolalarni kundalik faoliyatlari bilan tanishishda va turli voqea-hodisalarni kuzatish natijasida hosil bo'lgan bilimlarini aniqlashda eng zaruriy vosita, bu ularning nutqi ekanligi alohida ahamiyatli.

Kalit so'zlar: tarbiyalanuvchi, erkin faoliyat, mashg'ulot, talaffuz, ravon nutq, tafakkur, grammatik ko'nikma, dialogik nutq, monologik nutq, savodxonlik.

Аннотация: Особое значение имеет то, что своеобразие диалогической и монологической речи является самым необходимым средством в обучении воспитанников подготовительной группы грамоте, в ознакомлении детей с их повседневной деятельностью и в определении их знаний, возникающих в результате наблюдения за различными событиями.

Ключевые слова: свободная деятельность, обучение, произношение, беглость речи, мышление, грамматические навыки, диалогическая речь, монологическая речь, грамотность.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining vazifasi – bolalarda ravon soʻzlashuv nutqni (dialogik nutq) va monologik nutqni rivojlantirishdan iborat. Soʻzlashuv nutqini shakllantirish vazifasi koʻp qirrali.

Har bir kishi hayotida ravon nutq muhim ahamiyatga ega boʻlib, u uchta asosiy vazifani bajaradi: individuallaro, ichki individual va umuminsoniy. Nutq vazifasi uning ontogenezdagi haqiqiy rivojlanish jarayoni bosqichini aks ettiradi, ularning har biri oʻziga xos xususiyatlarga egadir:

1-vazifasi – individuallaro – kishilar oʻrtasidagi muloqot vositasidir. Ushbu holatda nutq ogʻzaki nutq – monolog, dialog, bir nechta odamlar suhbat sifatida chiqadi.

2-vazifasi – ichki individual – bu yerda nutq koʻplab ruhiy jarayonlarni (fikrlash, diqqat-e'tibor, xotira, tasavvur va boshq.) aniq-tiniq anglash darajasiga koʻtargani hamda shaxsga ruhiy jarayonlarni tartibga solish va nazorat qilish imkonini bergani holda ularni amalga oshirish vositasi boʻlib xizmat qiladi.

3-vazifasi – umuminsoniy – bu oʻrinda nutq alohida bir odamga umuminsoniy ijtimoiy-tarixiy tajriba xazinasidan axborot olish imkonini beradi. Ushbu holatda – bu grafik ramzlar va belgilarda moddiylashtirilgan yozma nutqdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kundalik faoliyatlari bilan tanishishda va turli voqea-hodisalarni kuzatish natijasida hosil boʻlgan bilimlarini aniqlashda eng zaruriy vosita, albatta ularning nutqi sanaladi. Bolalarning lugʻat boyligi hamda tilning grammatik tomonini qanchalik egallaganiga qarab uning soʻzlashuv nutqining rivojlanganlik darajasini aniqlash mumkin boʻladi. Koʻrinib turibdiki, bolalarga bilim hamda tarbiya berishda nutqiy savodxonlikka oʻrgatish katta ahamiyatga egadir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda soʻzlashuv nutqining mavjudligi - bu oʻzgalarning nutqini tinglash va tushunish, fikrlash, beriladigan savollarga javob berish va oʻzi ham savollar berish imkonini beradi.

D.R. Babayevaning “Nutq oʻstirish nazariyasi va metodikasi” nomli darsligida “Dialog - suhbat bolaning kattalar va oʻz tengdoshlari bilan muloqotining asosiy shakli hisoblanadi. Bolalar bogʻchasida oʻqitish ikki shaklda amalga oshiriladi:

a) erkin nutqiy muloqot:

b) maxsus mashgʻulotlarda” keltirilib oʻtilgan. [1. 118 b.]

Dialog koʻproq erkin nutqiy muloqotda paydo boʻladi va u bolalar lugʻatini boyitish, talaffuzga oid, grammatik koʻnikmalarni tabiiy ravishda rivojlantirish bazasi, ravon nutq koʻnikmalariga ega boʻlish bazasi hisoblanadi. Dialog ikki yoki bir necha soʻzlovchining biron-bir vaziyat bilan bogʻliq mavzudagi fikrlarining almashinuvi bilan tavsiflanadi. Dialogda, yuklamalardan foydalanilgan holda, sintaksik jihatdan sodda boʻlgan darak, undov (iltimos, talab), soʻroq gaplarning barcha turlari namoyon etilgan. Til vositalari imo-ishoralar, mimika bilan kuchaytiriladi.

Dialogik va monologik nutqni umumiy xususiyatlari. Agregatdagi barcha nonutriy omillarning harakati dialogning tuzilishida va birinchi navbatda, uning grammatik xususiyatlarida hal qiluvchi tarzda namoyon boʻladi. Dialogik jummalarga xos boʻlgan soʻz tartibi, dialogdagi gaplarning oʻziga xos aktual boʻlinishi,

shuningdek, dialog intervalgacha ogʻzaki nutqning timsoli sifatida davom etadigan turli xil sharoitlarning harakati bilan bogʻliq. Rus soʻzlashuv nutqining nazariyasini va oʻziga xos tadqiqotlarini ishlab chiqish katta ahamiyatga ega. Ogʻzaki shaklda boʻlib oʻtadigan dialog ushbu masala bilan shugʻullanadigan tadqiqotchilarning diqqat-eʻtiboriga aylanib qolishi mumkin emas va rus soʻzlashuv nutqi sintaksisini oʻrganish sohasidagi yutuqlar, tabiiyki, dialog nazariyasining yutugʻiga aylanadi.

Monologik nutq — soʻzlovchining oʻziga qaratilgan, boshqa shaxsning tinglash va javob berishini eʻtiborda tutmaydigan nutq shakli. Ayrim dramatik asarlarda personajning monologik nutqi tomoshabinga qaratilgan boʻladi. Monologik nutq nasriy asarlarda ham bor. Nazmda esa asosiy nutq shakllaridan biri hisoblanadi. Baʻzan monologik nutqda asarning kulminatsion nuqtasi bayon etiladi. Monologik nutq uchun, odatda, tuzilish va mazmun jihatdan oʻzaro bogʻliq, oʻziga xos kompozitsion qurilishga va mantiqiy tugallikka ega boʻlgan matnning maʼlum boʻlagi xos boʻladi. Monologik nutq ogʻzaki (nutq bayon qilish) yoki yozma (publitsistika, memuarlar, kundaliklar) shaklida ifodalanishi mumkin. Monologik nutqning ogʻzaki shaklida ohang (intonatsiya) muhim oʻrin egallaydi, yozma monologik nutqda esa ohang matnning sintaktik konstruksiyasiga, mantiqiy urgʻu tushuvchi soʻzlarning joylashish oʻrniga bogʻliq. Monologik nutq notiqning asosiy nutqiy shakllaridan hisoblanadi; lingvostilistik usul boʻlib, bir qancha turlari mavjud. Masalan, taʼsir qiluvchi (targʻib qiluvchi) monologik nutq, dramatik monologik nutq, lirik monologik nutq, hikoya qiluvchi (axborot beruvchi) monologik nutq. Monologik nutqning ochiq nutq va ichki nutq kabi koʻrinishlari mavjud; ochiq monologik nutqda personaj oʻz nutqini ovoz chiqarib bayon etadi; ichki monologik nutqda monolog personajning ichki nutqi, oʻylari shaklida namoyon boʻladi.

Ogʻzaki nutqiy muloqatga oʻrgatish tinglab tushunish va gapirish orqali amalga oshiriladi. Bu yerda gapiruvchi axborot berish jarayonida nutqiy muloqotni amalga oshirsa, tinglovchi esa uni tinglash va tushunib olish orqali nutqiy muloqotni amalga oshiradi. Suhbat davomida gapiruvchi bilan tinglovchi rollari almashib turiladi. Ogʻzaki nutqiy muloqot bir tomonga yoʻnaltirilgan boʻlishi ham mumkin. Bunda birinchi shaxs faqat gapiradi, ikkinchi shaxs va qolganlari faqat tinglaydi.

Monologik nutqning xususiyatlari:

1. Monologik nutq faqat bir tomonga yoʻnaltirilgan boʻladi;
2. U rejali boʻladi;
3. U qisman tayyorlangan boʻladi;
4. U uzilmay davom etadi;
5. U rejali boʻlganligi sababli mantiqiy davom etadi;
6. U bir kontekst, matn asosida olib boriladi;
7. Unga vositalar, tayanchlar, sharoit taʼsir koʻrsatadi;
8. Uslub taʼsir qiladi;
9. Monolog taʼsirchan, maʼlumotli, his-hayajonli boʻladi, kimgadir nimagadir qaratiladi;
10. Nutq vaziyatli boʻladi. Bir sharoitni, vaziyatni koʻzda tutadi. [3.36 b.]

Demak, bolaning imkon doirasidagi va undan tashqaridagi nutq vositalari bilan faol dialogga kirishish, kattalarning savollariga va takliflariga javob berish, har bir